ԺԱՄԱՑԱԿ
ՀԱՅԴԵՍ ՀԱՅՐԵՆԱՒՈՒԷՐ

29 ՓԵՏՐՎԱՐ — Բ· ՏԱՐԻ 1864 — ԹԻՒ 31

Կը հրատարակուի երկու անգամ մը շաբաթ օրերը։
Բոժանորդագրութիւնը գինը տարեկան 3 արծաթ մեձիտիէ Լուիւին։
Մէկ ըիւը 4 դրուշ։
Դուրս երեալէ բրագրոց ձախքս ծախիւը առնողին վճարէ։
Տարագրութիւնները պարտոյն առաքին ինձեն ընդունին։
Տարագրութիւնն պիտի ըլլայ Ազիւհիոխեան պարան։

Դուրսերէն գործակալներն են·
ՋՄԻՒՌՆԻՈՑ· Գրիգոր աղա Պարոնեանեան։
ՆԻԿՈՄԻԴԻԱ· Մուրատ աղա Վահէ Տ· Աբէոպանէեան։
ՏՐԱՊԻԶՈՆ· Խալաթեան աղա Իլմաէեան։
ԿԱՐՆ· Պետրոս աղա Օյնէեան Վէտաբեսուէ Ընդհանրապետին կարնոյ։

(ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ ԺՈՂՈՎՈՅ ԺԷ·[1] ՆԻՍՏԻ ԱՏԵՆԱԳՐՈՒԹԵՆԷՆ ՔԱՂՈՒԱԾ)

ԱՌՆՈՒՑԱԳԻՐ

Է ԴԻՄԱՑ ԱՏԵՆԱՊԵՏԻՆ ՄԱՏՈՒՑԵԱԼ ԵՒ ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ ԺՈՂՈՎԻ

Քաղաքական ժողովին նախկին մէկ օրուընէն համեմատ, ինչպէս անցեալ շաբթու նոյնպէս այս շաբթու ալ երեքշաբթի օրը պառլեմանտի գացինք· թէ առաջուց ծանուցած է դիւղ ուած ու թէ նոր ինչպէս կենդանական խնդիրներուն եւ տեղեկագիրներուն կարգադրութեանը պատկանի։

Ժողովը այս պաշտօնին համար ընտրած գործակից օրուընէն կը կրճատուի ժողովը Ըստ նախագահ Գեորգիադես Նէրուլոս էֆէնտիս։ բայց յատուկ պատճառ կայ կարծելու որ այս վերջին անգամ նեղը անոր գործակցութենէն զրկի ընտրել պատասխանելոյ միտքով գործս տեսնել Սրբազան Պառլեմենտ Հօր նախկին թեանը։

Ձեմ կարող երբեք պաշտօնիս ծանրութիւնը վայ տպատնել ընել· ուան պէ ի բնէ սակաւ եմ յաժարակամ տանիլ ինչ որ ժողովի ընտրած կը յանձնայ, և յանձն կ'առնեմ հաճութեամբ· բայց եթէ այդ ընտրութիւնը աշխատութեան չափուն հետ կշռադատեսով իրաւս անհամեմատ գտնեմ, պարտ անձին կը համարիմ այն ժամանակ ժողովին յայտնել իրաց վիճակը· ոչ թէ գործէ քաշուելու համար· այլ անոր բարեկարգութեան և ապրեանաւորութեան հնար մ'ուս գտնելու նպատակաւ։

Կ'ըսեմ ուրեմն համեստութեամբ պարի ժողովին ծանուցանել որ իմ այս պաշտօնս ժողովին յաւատացածին չափ օգտակար չէ և պիտի չկրնայ ըլլալ։

Աւելի ակնկ հանդիսաւոր համար պէտք է նախ գիտնալ որ Ազգային Պառլեմենտի գործերը ուրիշ ժամանակներու համեմատութեամբ իսկոյն շատցած ու ծանրացած են· վասն զի Սահմանադրութեան պահպանութիւնը գործերուն ամենն ալ Պառլեմենտէն կերպանացած ընելէն վար, նոյնպէս կարծին վարչութեան օրօրութեանն ալ պատճառ կ'ըլլայ· այնպիսի խնդիրներ ու գաղափարներ ներկայացուած վայ են, որ ուղղակի Ազգային վարչութեան չեն պատկանիր։

Բայց պարտէնաւ Պառլեմենտի պատգամաւորներ և Ազգայնոց հայրերը վստահ ունիլ և հնար եղածին չափ ամենուն օգնել· Պառլեմենտը չի կրնար իրեն ուղղուած գործերը մերժել և պարտաւորական է ազգային պաշտպանութիւն ընելով ամենուն վստահութիւնը պատճել։

Ամէն Պառլեմենտի իր կոչմանն արժանաւոր կերպով պատասխանելու համար պէտք է որ՝

Ա· Բոլոր գաղտնական վիճակներուն հետ հաստատիմ անձանց միջնորդութեամբ ուղղակի և կանոնաւոր թղթակցութիւն ունենայ։

Բ· Պատասխանատուութեան գոնաւոր թէ բնիկ և թէ պահեստ պատգամաւորներուն մատուցուած խնդիրները ընդունելու, կարգադրելու, և պարշտած անօրինութիւնները և կամ սորված վճիռները անոնց կանոնաւոր կերպով հաղորդելու համար օրինաւոր դիւանատուն և գործակիցներ ունենայ։

Գ· Գաղտնիները և գիտցուածները, նպատակ և տեղեկութեան եւ կամ ուրիշ կողմէ Պառլեմենտի յանձնուած գործերը անօրինելու համար Քաղաքական և կրօնական ժողովները հետևանաւէն քիչ մը տարբեր կազմակաւ և քիչ մ'ալ աւելի ստէպ ժողովին և կանոնաւորապէս գործ տեսնէն։

Դ· Ժողովով պատրաստած գործերը անմիջապէս գործադրութեան համար Ազգին պաշտօնական գլուխ և ժողովոյ գործերը իշխանութիւնը վարող Սրբազան Պառլեմենտին կողմէն մեծ խնամ ըլլայ· և մանաւանդ Բաբերդացին Դրան հետ Պառլեմենտական յարաբերութիւնը յօգուտ Ազգին մշակելու հոգ տանուր։

Ա յս ամէն կարգադրութիւնները գործադրելու պէտք է զոհ տարերքը ամբողջ կան· թէ ևս պէտք եղածին չափ աւելի, Ազգային Պառլեմենտի մէջ· տակայն և այնպէս գործերը պահպանելու կերպով անօրինութեան վիճակին մէջ չէն։ Ազգը ունի Պառլեմենտ մը, քանի քաղաքական ժողովական, տասն և չորս Կրօնական· յիսունի չափ խորհրդականք և Հոգևորականք· զոր տեսան Թագաւոր Գործակալներ· Դիւանատուն· և այլոց ամէնն ալ շարունակ աշխատութեան մէջ կերեսան· և Ազգային Սինոդը միայն Պառլեմենտի և Դիւանատան համար ամիսը քանը հինգ հազար ղրուշ պարտքի տակ մըտնելու մէջ է· տակայն և այնպէս Ազգային գործերը լուռ օրինի չեն անօրինուիր· պատճառն· ուրիշ բան չեմ կրնար գտնել· այլ բաբեկարգութեան պակասութիւն։

Յայտնի է որ Քաղաքական ժողովը չը կրնար անտարբեր աչքով նայիլ իրաց այս վիճակին· ուր այսքան ձիգ և այսչափ տակ ի գործ կը վատնին· և Ազգայինք միշտ դժգոհ կը մնան։

Ուստի կ'առաջարկեմ ժողովին որ տարբ գործոն մը տանելու համար ձեռնհաս անձերու դիմելով, Պառլեմենտի բարեկարգութեան կանոնագրութիւն մը խմբագրել տալու միտք ընել։

---

[1] Նախորդ թուոյն մէջ ԺԴ· ԺԵ· նման գրուելու տեղ ԺԵ· ԺԶ· նման նշանակած ենք է սխալմամբ։

Ազգային Ցանձնաժողովի մը համար եւ իր կազմէն հեռանալ անձինքը կ'առաջարկեմ :

Աբամեան Ճանիկ տղա
Փանոսեան Կարապետ տղա
Թորոսեան Գրիգոր տղա

Իսկ հիմնական հիմայ՝ ժամանակ մը ի վեր դիզուած եւ հինցած գործերը ժամ չառած անօրինելու համար անհրաժեշտ պէտք է պատասխ կարգի մէջէն մը ձեռք առնել, այսինքն Քաղաքական եւ Կրօնական ժողովներէն մէկ մէկ անձինք Սրբազան Պատրիարքին նախագահութեամբ Ցանձնաժողով մը կազմել եւ անոր յանձնել մինչեւ մէկ ամիս Պատրիարքարանի մէջ առ կախ մնացած երկրորդական խնդիրները վճռաբար անօրինել, եւ. առնագրութիւն բանեցնել, տեղեկագիրը տալ Քաղաքական ժողովին եւ զանի ընդունել առնագրութեանը մէջ։

Ա՛յս կերպով միայն հնար է Պատրիարքարանի Դիւանը առնին թեթեւցնել եւ մեծ պահը բազմութեան ամբոխէն ազատել։

Ա՛յս կերպով միայն հնար է ժողովին առաջին առաքելական կարեւորութիւն ունեցող գործոց պարագրելը ժամանակ ունենալ, եւ պատրաստ գտնել ամէն մէկ եղբ խորհրդոց եւ Հոգեբանութեանց կողմէն Ազգային Էնէմոյին, առաջնորդաց եւ կառավոյ վրայ, գալոցայ, վանօրէից, եւ Հիւանդանոցի բարեկարգութեան առթիւ Քաղաքական ժողովին գալիք խնդիրները առաջարկութիւնները քննելու եւ պատրաստ։

Հետեւեալ կ'անցնիմ այն գործառութիւնները զոր ժողովը պիտի կրնայ ատ օրերս Ազգային Սահմանադրութեան գաւառներուն մէջ գործադրութեան առթիւ, նախ եւ նախ այն պատասխանութիւնները զոր Սահմանադրութիւնը վարչութեան գրած է կանոն տալ թաղական խորհրդոց, կառավոյ, վանօրէից, եւն եւն։

Ահա այս գործերը եւ գործառութիւնները եւ պատասխանութիւնները մեծամասն տեսնելուս համար է որ առաջարկեմ վերոյիշեալ պատաքոյ կարգի մէջէն՝ որ ըստ իս մակ կարող է իրոց յանձնել երէք մէկ պատրաստելու Քաղաքական ժողովին։

Ա՛յս մէջէնս գործադրութեան հետ մէկտեղ պէտք է դարձեալ շարունակել այն կարգադրութիւնը, որ ընդունած է ժողովս, Առնագրութեան ձեռօք գործերը բաժնել տալու, գաւառական եւ թաղական Ցանձնաժողովներուն ձեռօք գլխաւոր գործերը քննել տալու, եւ անոնց տեղեկագիրները ժողովով քննելով Առնագրութեան մէջ անցընելու։

Ահա այս շարժում այն կարգադրութեան համեմատ Դիւանատան մէջ դիզուած գործերը քննելի եւ գաւառական ու թաղական Ցանձնաժողովներուն, Կրօնական ժողովին, Ազգային Նահանգական եւ Տնտեսական եւ Դատաստանական խորհրդներուն, եւ Սահմանադրութեան գործադիր Ցանձնաժողովին բաժիններուը զատելու ու իրենց խրկելու։

Յետոյ Առենապետ պէտք գաւառական գործերը խիստ շտապած դնելով գաւառական երկրորդ Ցանձնաժողովի մը կազմութեան հարկը կը տեսնէ, եւ կ'առաջարկէ Իւսկիւտար քնակող Պէհզատ Աւետ եւ Գօլճեանց Աբեսիս էֆէնտիներէն Ցանձնաժողով մը կազմել, օգնական տալով Դրասերեան Գաբրիէլ աղա ազգային երեսփոխանը։ Այս առաջարկութիւնը ժողովականները հաճութեամբ ընդունեցին։

Բաղաքական ժողովին որոշմանը կարօտ եղող 10 կտոր գործերն ալ Առենապետ պէտք քննելով ժողովոյն որոշումը դիւրացնելու նպատակաւ, տեղեկագրով մը ներկայացուց ժողովոյն որոնք քանի մը դիտողութեամբ ընդունուեցան։

Ժողով ժողովականք միաբերան շնորհակալութիւն մատուցին Առենապետ պէյին անխոնջ ջանից եւ օգտաւէտ ծանօթութեանց համար, եւ ամէնքն զգացին Քաղաքական ժողովին ծանր պատասխանատուութիւնը, որուն դժուարութիւնները եւ առնոյ առաջը առնելու միջոցները այնպիսի զգալի կերպով կը նկատագրէր Առենապետ պէյը։ Աւսոյ հաւանեցան, որ Պատրիարքարանի համար ընդհանուր կանոնագրութիւն մը դրի առնուի. զ. պատաքոյ կարգի Սահմանժողով մը կազմուի Ներսէս եւ պիսկոպոսէն եւ Գալանեան Սահեան պէյէն՝ իւր առաջարկութեան համեմատ մինչեւ մէկ ամիս Պատրիարքարանի մէջ հինցած երկրորդական խնդիրները վճռաբար անօրինելու համար։

Պ. Սահմանութեան իբրեւ Դիւանապետ՝ յայտնեց որ իրաց արդի վիճակին մէջ Դիւանատունը իր պարտաւորութիւնները կատարած կերպովը միայն կրնայ կատարել, թէ ընդունելը բնաւ իբրեւ հիմնաւոր այն քանի մը անձանց տարաձայնութիւնը, որով Դիւանատան գործերը խառն վիճակի մէջ կ'երեւակայեն, թէ առանց պարծենալու որ Դիւանատունը կատարեալ դրութեան մէջ է, կը բողոքէ անոր գործոց կարծեցեալ անկարգութիւնը տեսնել կանուն հաստատելու պատմագրութեան դէմ, ըստ որում ինչպէս ամէն ժողով և խորհուրդ օրէն է որ իւր սեփհական ներքին կանոնագրութիւնը ունենայ, նոյնպէս Դիւանատունն ալ բնականապէս պարտի ունենալ իրեն սեփհական կանոնը Սահմանադրութեան սկզբանց վրայ հիմնեալ. և արդէն Դիւանապետը այսպիսի կանոն մը պատրաստելու վրայ է։

Գօլճեան Աբեսիս էֆէնտիին հետ ուրիշ ժողովականք ալ հաստատեցին որ կանոն հարկաւոր է, և Առենապետ պէյը յարեց թէ ինքը ամենէն քաջ կը ճանաչէ Դիւանատան պաշտօնեից տաղանդը և ջանքը, սակայն չըրնար որ այն բարեմտութիւնները ապարդիւն կը մնան եթէ ըստ կանոնի և գործ չի դրուին։

Այս կանոնագրութիւնը խմբագրելու համար յանձնաժողով մը կազմուեցաւ հետեւեալ պատուաւոր անձերէն,

Պուսխնեան Ն. էֆէնտի.
Օտեան Նշան աղա.
Աբամեան Ճանիկ աղա.

Բաղաքական ժողովը իր վերջին նիստին մէջ Ս. Երուսաղէմի Պատրիարքի ընտրութեան հրահանգը՝ զոր Կարգադիր Ցանձնաժողովը պատրաստած էր, քննեց և քանի մը դիտողութեամբ վաւերացնելով պատրաստեց. որ ի Ս. Երուսաղէմ խրկուի, և ժամ չառաջ ընտրութեան նախապատրաստութիւնները ըլլան ու Տեղապահն ընտրութի, որպէս զի յետոյ Պատրիարքի ընտրութեան համար պէտք եղած ներկայացման ցուցակը պատրաստած գայ Ս. Երուսաղէմէն։

Տնտեսական խորհուրդն ալ մեծ փութով

իր ծանր պաշտօնը վարել սկսած է։ Ազգին նուաճած կամքուած ընկերութիւններէն իրենց հաշիւը պահանջելու պատրաստութիւնն հետ մեծ նաեւ Նաղաշեան Անձ. Նախագահն ինքնաստ կ՚ճնշուի Ընդ քաղաքի հրկիզեալ ժողովածը պահանջել։ Նոյնպէս Անձ. Միրհանի Միրայեան հետ հին պատրաստ վճարման համար եղած նուէրներուն հաշիւը պիտի առնէ։

Փափազեան Անձ. Գէորգ Միրան ազգային վաքըֆներէ գոյացած եւ իր քովը եղած արդիւնքը խոստացաւ յանձնել Տիեզերական խորհրդոյն։ Փափազեան Միրայեան օրինաստ ընթացքն այս հետեւութիւնը կը հարկադրէ զմեզ յատկապէս ջնդհակառ ըլլալ իրեն, և այս առթիւ ցաւօք նկատել որ օրինաստ ընթացքն ցոյց եւ իրաւանց ու պատասխանատուի ձանձ և ջերմեռանդ պաշտպան ձեռացող անձինք կը զգիմանկին իրենց միջոցաւ ժողովուած գումարները յանձնելու Տիեզ. խորհրդոյն, գոյք ինքզինքնին առելի հաւատարիմ գանձապահ ենթադրելով։

Ազատամտական խորհուրդն ալ իր ամբողջ թիւնը ունենալով այս շաբթու յատուկ ընդ ընթերական գրեր չուղարկեց առ իւրաքանչիւր Թաղական խորհուրդս Սայրաքաղաքին, միանգամայն Տեղեկագրի մը օրինակ չնչելով, որ վարժարանաց արդի վիճակին վրայ ուշադրութեան արժանի տեղեկութիւնները արուին Թաղականաց կողմանէ, որպէս զի վարժարանաց արդի վիճակին վրայ որոշ գաղափար մ՚ունենալով բարեկարգութեան համար հարկ եղած անհրաժեշտութիւնն ներն ընել սկսի։

ԵՐԳԵՀՈՆ

Իզմիրի Կրօնական ժողովը խիստ կարեւոր բարեկարգութիւններ[1] ընելէն յետոյ կը լսենք որ երգեհոն գործածելու արտօնութիւնն ալ առեր է կամ պիտի տայ։

Թաղաւնք թէ մեր Հայրապետանուագ Ս. Ընկերցուց Շարականի երգերը կրնան կամ չ՚պատկանիլ երգեհոնի։ Ընկերցուն պարտութիւնը խնդրոյ առարկայ կ՚ընեն։ Ոմանք կ՚ըսեն թէ Շարականի երգերը ոչ միայն կրնան, այլ եւ պէտք է երգեհոնով երգուին, որովհետեւ անոնք ալ ուրիշ երգերու պէս եկեղեցական քանի մը գլուխ տարբեր ձայնով չեն երգուիր։ Իզմիրի եկեղեցին ըստ այդ սերունդ գործելու մի ունի ըստ այս արդարութեան, քան որում անկէ դուռ ուրիշ մը չենք տեսած ի Զմիւռնիա, որ խիստ բարձր ձայնով կարդայ սիրէ։ Ուրիշ բարեկարգութիւն մ՚ալ կայ, այն է շատ պատրաստ քանոնչ ձեռակ։ Կ՚ըսեն թէ այս ալ Զիլինկիրեան Յակոբոս վարդապետին համար է, քան որում իրմէ դուռ ուրիշ քարոզիչ չգտնուեր, այն պատճառով մի միայն իրեն կը վերաբերի։ Եւ ինչ ալ կ՚ըլլայ եթէ առանց գեղեցիկ ու օգտակար բարեկարգութիւնն գործ առանց խնդրոյ ներթ ընելու և առանց հրատարակելու, ինչ առանձին առնէք, և ոչ թէ իր նախապատրաստութեամբը կազմուած Կրօնական ժողովին մէկ մեծ ու կարեւոր գործն ու ջանքերն ընէր։

[1] Բարեկարգութեանց մէկն ալ է ժամադայթ թիւը այս ինքն երգերը, տագերը խիստ բարձր ձայնով չկարդալ։ Իզմիրի եկեղեցին ըստ այդ սերունդ գործելու մի ունի ըստ այս արդարութեան, քան որում անկէ դուռ ուրիշ մը չենք տեսած ի Զմիւռնիա, որ խիստ բարձր ձայնով կարդայ սիրէ։ Ուրիշ բարեկարգութիւն մ՚ալ կայ, այն է շատ պատրաստ քանոնչ ձեռակ։ Կ՚ըսեն թէ այս ալ Զիլինկիրեան Յակոբոս վարդապետին համար է, քան որում իրմէ դուռ ուրիշ քարոզիչ չգտնուեր, այն պատճառով մի միայն իրեն կը վերաբերի։ Եւ ինչ ալ կ՚ըլլայ եթէ առանց գեղեցիկ ու օգտակար բարեկարգութիւն գործ առանց խնդրոյ ներթ ընելու և առանց հրատարակելու, ինչ առանձին առնէք, և ոչ թէ իր նախապատրաստութեամբը կազմուած Կրօնական ժողովին մէկ մեծ ու կարեւոր գործն ու ջանքերն ընէր։

Փոխանակ իր Աթոռոյ մեծարին մէջ կ՚ընթերցուի Օմիւնացիք արդէն իր ըսած բարեկարգութեանց գործադրութեան ձեռնարկած են։

Պ. Փոխանակ իր Խալամը Աթոռոյն մէջ մուտքած ըլլալու է երգեհոնի առաջարկութիւնը։ Բայց որովհետեւ անոր վրայ դիտողութիւն մը չէր ըրած, և կերեւայ թէ ընդունելի էր, մենք ալ հիմա իր առաջարկած բարեկարգութեանց համեմատ կ՚առարկենք թէ։ Նախ Պ. Փոխանակ իր աչքին առջեւ ունենալ, անպայման գործածութիւն և մարմարեայ սիւներով զարդարուած Եկեղեցի մը, 12 առաքելատուր խորան մը, անոր առջեւ քահանայ մը, գլուխը ծոխած աղաւաղուած, վրան շալ շուրջառ, ձեռքը պիլլէ սկիհ մը, սեղանին վրայ փայտէ խաչ մը, մէկ կամ երկու հատ ալ փայտէ աշտանակներ, վարը գտնուին մէջ գոլորները ամենքն ալ ձերմակ խասաչ կամ ան ծապաթալ շապկներով, Ս. Պատարագի խորհուրդն սկսուած, և երգեհոնն ալ ձայնակցած . . . . : Ո՛նչ ազդեցութիւն կրնայ ունենալ այս տեսիլը : Հոն ազօթքի կեցող մարդ մը թերեւս աչքը դոցելով, երգեհոնին ձայնակցութեամբը ըստուած ազօթքներուն ու երգերուն չականակուի . բայց աչքը բանալու ըլլայ, և ծ-խոխա աղաւաղուած ու շալ շուրջառ կեցող քահանային տեսնէ, պարզ ու անպաճոյճ սեղանը նկատէ, ինչ կ՚ըսայ . . . եթէ ականջին զգայուստ թիւնը կրնայ ազդեցութիւն մ՚ընել ազօթողին, ու անոր հոգին երգեհոն կ՚ուսումնասիրուի, հոգւոյ աչքն զգայուստ թիւնը չի պահանջեր որ Եկեղեցին փառաւոր զարդարուած, և պճնուած տեսնէ . ուրեմն ինչու համար անանկ բարեկարգութիւնները կ՚առաջարկուին, որոնք զգայման անգամ կը հակառակին . պարզ ու անպաճոյճ տեղանի մը վրայ պարզ ու անպաճոյճ զգեստաւորուած քահանայ մ՚ալ կրնայ Ս. Պատարագ մատուցանել . փառաւոր ու զարդարուն տեղանի մը վրայ փառաւոր ու ծանրապին ու ակնահաճոյ զգեստներով պճնուած քահանայն ալ կրնայ Ս. Պատարագ մատուցանել . Ս. Պատարագը միեւնոյն է . երգեհոնով և առանց երգեհոնի ժամերգութեամբ կատարուած Ս. Պատարագն ալ միեւնոյն է . ուրեմն ինչու երգեհոն կ՚ուզուի . . . ինչու կրօնական ծէսերը օրերը յատուկ պատարագութիւններ և յատուկ երգեր, և յատուկ զարդարանքներ կ՚ըլլան . . . ամենը պատճառներուն կամ ունեցած ազատութեանց բոլորովին անհմուտ ենթ կարծելը պ. Փոխանակին, մխիթարեան բարեբաստիկ ալյաներէն, կամ մեր Խնդեաս Խակեցիին և ուրիշ ազգային հանդիսակաները չիշեն : Աւասիկ մեզի ցաւ առաջը սա է որ պ. Փոխանակին անուշ ըլլի խնդրները՝ կարեւոր բարեկարգութեանց կարգը դասելը, և պատասխանելը թուղթ, մելան և աշխատութիւն և ազատ ուրիշ

ծանիք չէ լինայեր, և սարսուռ տեղի ալ իրեն պատճառ չբերող պարագաներով բամբասուելու տեղի տուած է։

Ընդհակառակն երբեմն գործածելու փափաքը նորատարրներուն ալ չենք վարանիր ըսելու թէ Եկեղեցւոյ մէջ ինչ օգուտ պղնձի և ուրիշ գործիներու զօդանչիւնը լսել, որ լսկ ականջն ախորժ մը թերևս տայ և վարկենական զգայմամբ մը համակէ մարդկային սիրտը, մինչդեռ կը պակսին Եկեղեցւոյն մէջ ճշմարիտ բանին կենաց քարոզները, այն հոգեվից վարդապետները, որոնց թեպետ ձայնը կարելի է որ քիչ մը բարձր ըլլայ բայց կարծուածին չափ ձանձրալի չկրնար ըլլալ։ ։ ։ Ա՛ր են այն ճշմարիտ հովիւները, այն անձնուէրը նահատակները, որոնք իրենց հօտին օրինակ կըլլան ըլլալ, և Քրիստոսեղին սիրտը զօրացնել, միտքը դէպ երկինք բարձրացնել, և հոգին տուբը զգայմամբ լեցուլ։ ասոնց աճելուն ու զարգանալուն կամ անանկներուն համար խըստամաքուրիւն ընելու հոգ չտարած կ'ուզենք որ երբեմն մոխիկ ընենք ժամերգութիւնները։

Ո՛չիզ միւնոյն խօսքը կ'ուզղենք Պօլսոյ Եկեղեցւոյ մէջ արմատի գործածել սկսողներուն ալ։ ։ ։

Այս ձեռնարկութիւնները եթէ լաւ մը մտածենք, ուղղած բարեկարգութեանց գըլխովին հակառակ են. վասն զի Եկեղեցւոյն պարզութիւնը կամ որ նոյնն է իր զարդերէն մերկ ու կապուտած սեռնել ուզողները անոր համար այս փափաքը կը ցուցնեն որ Եկեղեցիները չափազանց ծախսերէ զգուշացնեն. բայց միւս կողմէն երբեմն մը կ'աւելնայ, ի հարկէ և միտքն կ'աւելնայ անոր գինը, անոր ժամանակ ժամանակ նորոգութեան ծախքը, պարագործելու յարմար անձի մը ամսական վարձքը, ի հարկէ այս անձին քալ որուած աշակերտ մ'ալ պիտի ըլլայ, որպէս զի վարպետին հիւանդութիւն կամ մահ պատահելու ըլլայ, աշակերտը անմիջապէս յաջորդէ, և եղեռնքը երեսի վրայ չմնայ, ժողովուրդը եղեռնքին համն առնելէն զինի դիւրաւ անկէ ալ էտ չի կենար. և եթէ եկեղեցական ժամերգութիւնն ալ երբեմն յարմարցուին, ալ այնու հետև առանց երբեմն ժամերգութիւնն առախսիկ բան մը կ'ըլլայ։ Շարականի հմուտ գաւազան գտնելու մէջ կը դժուարանանք, կամ գտնենք նէ զայն գոհ ընելու չափ չենք հասնիր, երբեմն գործածողն ալ պիտի գտնենք, կամ գտածնիս ինչպէս գոհ պիտի ընենք։ Քահանայ մը և ժամկոչ մը պատհել չկրցող եկեղեցի մը ինչպէս պիտի դիմանայ այս տեսակ ծախսերուն։ Հապա ալ Մոզուենք որ Հայաստանեայց Եկեղեցւոյ սքանչելի ժամերգութիւնը պիտի խափանուի, կամ պարտիսի, և արդէն սկսուած է ալ այդ պարտիսիլ, և քիչ մնացած են այն վերջ առմուշքները, զորոնք մեր նախնիքը առատ երբեմն և արմատի գեղեցիկ ներդաշնակութեամբ յարմարցուցած են։

Մեր այս դիտողութիւնը մեր սրտին յանձն քրինք. մեր ազգայնոց նորաիրութիւն ալ քանի հետևանքներուն դառն փորձերուն ճակատն առնելու վրայ ըլլալնուն։ ։ ։

Ամէն մարդ իւր քմայքը կը ծառայէ. Իսկ իրի Կրօնական ժողովն ալ իր քմայքը։ Պօլսոյ Կրօնական ժողովն ալ արմատի ներուն վրայ և ժամերգութեանց եղանակներուն վրայ յարդ ունի առաքեր կեցած, բայց գիտենք որ արդին ըղբաղեալ ըլլալով կարևոր բարեկարգութեանց անօրինակութեանը, քիչ օրէն այս ու առնոյ նըմանն չառ կարևոր ուրիշ խնդիրներուն ալ կ'ըղբաղի, և Հայաստանեայց Ս. և ուղղափառ Եկեղեցւոյ արարողութեանց միօրինակութիւնն անփոփոխ կը պահպի։

ԿՐՕՆԱԿԱՆ ԿԱՄ ԵԿԵՂԵՑԱԿԱՆ ԹԵՐԹԸ

Աբգար-այը Հաւատոյ պատուական լուսաւորը իր 536ի. Թուականի մէջ, Կրօնական ժողովոյ հրամանաւ, և համաձայնութեամբ Կեսարացւոյ, Երուսաղէմ Սրբազան Պատրիարքութեան հրաւիրակութեամբ Բրիտոսի Ս. Եկեղեցին ուր անոր հոգեւոր ուխտերը անուանով տեղւոյն վրայ խորհրդածութիւն մ'ընելով, կը յաւելուր թէ, Ազգին մէջ երևցած անհամ և թունաւոր քաղմադիմի գրուածոյց դէմ այսպիսի համառօտ հրատարակութիւն մը չկրնաւեր. ուստի Կրօնական կամ Եկեղեցական լուսաւոր մը կ'առաջարկէ, և անոր պարունակելիք նիւթերը կարգաւ կը շարէ։

Աբգար-այն գրուածքէն յայտնի կ'երևայ թէ ինք կ'ուզէ որ այս կրօնական թերթը պաշտօնական կերպարանք մ'առնէ։

Ասկա պատուական լուսաւորն ալ Աբգար-այն այս խորհրդածութիւնը իրատարի կը գտնէ, և իր 627ի. Թուականի մէջ Կրօնական ժողովոյ ուշադրութիւնը կը հրաւիրէ այդ խնդրոյն վրայ։

Իսկ յամանակ հանդէսը Աբգար-այի և Ասկա հետ կրօնական թերթի մը կարևորութիւնը կ'ըզգայ, բայց աղէկ չտեսնէը որ այդ թերթը պաշտօնական համարսի, այսինքն Հայաստանեայց Եկեղեցւոյն լեզուն և խոր-

---

1 Աբգարի գործածողները ինչ գեղեցիկ ներկերով ընել գիտեր են, գասին մէջ ամառուայ նոտոյ մարդ մը, աճապարին առջև, գետ պատարագիչ քահանայն ալօթքը չվերջացուցած, ներկերին կ'ըսէր, ... ատոյգը ըսելով անանկ անախորժ և պժգալի բան ալ բնաւ չկրնար ըլլալ։ Եւրոպական երգեհոնն ալ մեր շարականի երգերուն չկրնար համաձայնիլ։ Բայց կը յիշենք որ Եռանեան Գաբրիել բարեյիշատակ երաժիշտը պէտ ըլլալ. նեղլ երգեհոն մը գտած, և ինչպէս որ աղայոյ պէտ բռնել տալու սովորութիւն կայ, մի և նոյն պաշտօնը կը կատարեր նա և այն երգեհոնը, որ առաջին անդամ խոպ խիզ Եկեղեցւոյն մէջ գործածուիլ սկսաւ, յետոյ ուրիշ քանի մը եկեղեցւոյ մէջ ալ. ասոր գործածութեան հրամանն ալ գաբեալ կրօնական ժողովն մի միայն կը վերաբերի, եթէ արժան գտաւ, կամ կամ որ համարէ. . . .

հրդեհաձեռնութիւնը սեպուհ. ըստ որում Հա յաստանեայց Առաքելական Եկեղեցին երեք գլուխ ունի Ս. Էջմիածնի Կաթողիկոսը որ ամենայն Հա յոց Հայրապետն է, և Ս. Սիոնը որ սրբա զան Կաթողիկոսին նախագահութեամբը կը կազմուի. արդէ կը հետևի թէ Պօլսոյ մէջ հը բատարակութիւնք կրօնական թերթ մը պաշտօ նական չկրնար ըլլալ, մանաւանդ Աղբիւր այս վիճակին մէջ, մինչդեռ իր հոգևոր պետին ան միջական խնամքէն ու հսկողութենէն զուրկ կը գտնուի: Այդ ասկէ պաշտօնական թերթի ինչ հարկ կայ, մեր առջև ունինք Ս. Գիրքը, Հին ու Նոր Կտակարանը, Տիեզերական Ս. Ժողովներու վճիռները, Հայրապետաց գրու թիւնները եւն. եւն. անոնք Հոգւով սրբով գրուածքները են, և Ս. Եկեղեցին կ'ընդունի զանոնք: Ահա, երկու կամ աւելի եկեղեցա կանիներով համագրութիւնը, համագիտնները զրկած բազմահմուտ և նշանաւոր ազ գութենէ անձեր գրութիւնը կրնար Եկեղե ցւոյն պաշտօնական լեզուն կամ խորհրդա ծութիւնը համարուիլ. մինչև որ Ժողովով չընդունուի կամ չվճռուի. ան ատեն կրօնա կան ժողովը իր սկզբան անունն բայց հետզհե տէ խիստ զգալի և տարեցտարիչ պատասխա նատուութեան մը ներքև ձեռնարկելու պիտի ենթարկուի, և նոր ինապայ յարուցուած կրօ նական խնդիրներուն խորը տեղեալ աւելի պիտի ծանրանայ իր պատասխանատուութիւնը մեկ կողմէն Աղբիւր առջև, և միւս կողմէն Հայրապետական Գահ Աթոռին առջև. ան ա տեն պիտի պարտաւորի երեսի վրայ Թողուլ իր ուրիշ պարտաւորութիւնները զորոնք մեյ մը լրենց կոչումէն կ'առնուն և մեյ մ'ալ Ազ գային Սահմանադրութենէն իբրև կրօնական ժողովոյ անդամ, այսինքն Ազգութեան կրօ նական ձիւղին հսկող պաշտօնեայ: Աղբիւր մէջ յարուցուած կրօնական վէճերուն և խնդիրնե րուն վրայ կրօնական ժողովին մի միայն ընե լիքն է, զանոնք քննել և եթէ Ս. Գրոց, և Հայոց Եկեղեցւոյ վճիռներուն հետևցան չի գտնէ, հերքել մերժել որ և իցէ կերպիւ որ արժան կը գտնէ: Իսկ սպագիրները գոյ թագրութենէ վերջ պահերուս համար գիտնա կան կրօնականի մը կամ մեկ քանիներուս խորհ դարձութեամբը թերթ մը պէտք է Աղբիւր, բայց ոչ պաշտօնականի կերպարանքով. և հան կերն ան եւս պիտի պարտաւորի համար առ առջի Կրօնական ժողովոյ, կամ համագու մար ժողովոյ և կամ վերջապէս Հայր Աթո ռոյն Ս. Էջմիածնի:

Կրօնական ժողովը իբրեւ Ս. արքունի, իր վճիռները կամ որոշումները կընայ հրատա րակել այն օրգանին միջոցաւ, զոր Բաղաքա կան ժողովն ալ պաշտօնական ձանչնալով, անոր միջոցաւ իր որոշումները կամ վճիռները ու գործերը կը հրատարակէ:

ՀԱՅԿԱԶՆԵԱՆ ԸՆԿԵՐՈՒԹԻՒՆ Ի ՊՈՏԻՔՔԱՐ.

Այս արդիւնաւոր ընկերութիւնը, մեծ թարմութեամբ սրտի կ'ըսենք, իր հիմնադրդ ութեան յոբելեանը կը լրացնէ. և ինչպէս ակնած ատրիճն սկսաւ, նոյնպէս այս տարի 1863 դեկ տեմբեր 31 ի Թուականով իր հինգերորդ տար եայ հաշուեցուցակը հրատարակեց, որմէ կ'իմ անանք թէ ընկերութիւնը հաստատուելէն ի վեր 35700 հատոր գիրք տպել տուած է, և 25291 հատորը վաճառած է:

Չարկ չենք տեսներ ասանկ հանրօգտակար ընկերութեան մը վրայ երկարօրէն տեղեկու թիւններ տալ. ըստ որում արդէն Ընկերու թեան հինգերորդ տարեայ յոբելեանին Տեսու թիւնը հրատարակուած է, և անոր մէջ վրա վէն բացատրուած են Ընկերութեան երթն ու մուտքը և հարստութիւնը:

Աղբիւր մէջ տուեր տուեր երեւցած և իրենց գոհունակ գործակցութիւնը Աղբիւր ի զարմանս գը րաբեր պատասխանած պարբերա ընկերու թեանց վրայ նայելով, յիրաւի մեծ շնորհա կալութեան արժանի կը գտնենք Հայկազնեան ընկերութեան անդամները, որոնք 10 պատ ուարժան խորհրդականներէ կը բաղկանան, և այս տան անձանց մէջէն երեք հոգւով կազ մուած Յանձնաժողովով և մեկ գործակատար և ժիր գանձապետով մը կը կառավարեն ընկե րութեան գործերը:

Բայց ինչպէս յառաջ կ'երթայ այս ընկե րութիւնը, մինչդեռ ուրիշներու վրայ գամ բանականները կը կարդացուին,

Ասան դի այս ընկերութիւնը չէր անձերէ կը բաղկանայ, և կը կառավարուի:

Ասան դի գործը չէր սկսեալ, հետզհետէ մեծնալու վրայ է:

Ասան դի վերջապէս ընկերութիւնը գոր ծունեայ և ժիր անդամներ ունի, որոնք առ ընդդէմ-ընթաց, ոչ նոր սկսուած բաներու մէջ (անուններս գոնէ գտնուի ըսելով) չեն մըխո ուիր: Աղբիւր ծառայելու համար ջերմ մը իրենց գոհած են, և չեն Թողուր զայն ոչ յու սահատելով, ոչ ուրիշ մեկնութեան մը կարիք ունենալով, նոյն ալ երեսէ ձգելով:

ՄԱՄՒՐԵ ՎԱՐԴԱՊԵՏԸ

Վիպասանն անանկ բերած, որ Մամբրե վարդապետին ինքզինքն յայտնեց:

Մամբրե վարդապետը մեզի և մեր ըն թերցողաց ալ ծանօթ էր իր գործերովը, որ Աշխ մէջ կամ անկէ դուրս տեղի ունեցած են: Սակայն Մամբրե վարդապետը Պօլիս գալէն

Նաքը, Խրիմեանի հետ կեզծ հաշտութիւն մ՚ուներալէ եաքը, գրեթէ իր վոյ եղած ամբաստանութիւններէն կերպով մը ազատուածի պէս էր. և շարհք խոր գոսա Կոստանդ ժողովոյ առջև, և վարդապետի պահպանութենէն՝ Բզնի հետ Երզնկայ ալ ժառանգեց:

Յամառանքը լսուա կեցաւ, ոչ թ շարհս Աամբրեի, այլ թ շարհս Խրիմեանի, որ Ալեքսիոս Ա. Կիկեղեցւոյն քարոզիչ գանուելով. Յամառանքի խմբագրին հետ մերձաւոր յարաբերութիւն ունի, և Յամառանն ալ ինչ որ գրեր, Խրիմեանէն ներշնչեալ պիտի կարծուեր: Թէպէտ այս պեսի հարցքներէն վախցած չէ, (ինչպէս ուրիշ առիթներու մէջ Յամառանքի յօդուածները սաստ անոր ներշնչութիւնը կարծուած ըլլալէն երկիւղ ունեցած չէ, քան որում՝ ինք իր կարծիքն ունի, և իր գաղափարները բնաւ ուրիշներ չեն տեսներ, Թող անոնք ինչ կ՚ուզեն ըսեն:) այլ Խրիմեանի հեզութիւնը և ներողամիտ սիրն զմեզ կատեցոյց վայրկեան մը, և հարկեցոյց ազատել Աամբրեի այս ընթացքը մեր պատասխանատուութենէն, մանր և ինչպէս պիտի վերջանան անոր խորամանկութիւնները, Խրիմեանի յայտնի բարեկամ կեզծուիլ և ի ներքուստ հալածիչ ասոր եղած Աամբրեին հնարքները: Ասոր ու անոր առաները ազատելուն, աս ու ան խմբագրին բերանը լեցնելուն, Կոստանդ ժողովէն նոր ի նորոյ փառք և պատիւ գործարուելուն վախճանին կ՚ըսպասեինք, և կ՚ուզէինք կամ պիտի ուզենք հաւատալ թէ Աամբրեն Թեոդոս ժամանակի պահանջմանց առջև խոնարհելով կը պատրաստուի իր քառասնամեայ ընթացքէն եան կենալու, իր նպատակները մեկդի դնելու, որպէսզի քիչ շատ ձեռքը գրչին հանող և լեզուն բերնին մէջ դարձող վարդապետ մը չահինք: Ոյց մեր յոյսն ալ ի դերև ելաւ. և հիմա Աամբրեն Թէքիրտաղի առթով ինքզինքը յայտնեց. Թեոդոս սակէ առաջ կասկածոտներ ալ ըլլային թէ գուցէ Խրիմեան անարժան վարմունք մ՚ունեցած ըլլայ Աամբրեի դէմ, և գուցէ ամենայն մտամբ իրաւունք չունենայ, և մենք ալ Աամբրեին դէմ բողոքելու առիթներս անիրաւութիւն մ՚ընած ըլլայինք. բայց հիմայ այդ ամէն կասկածները փարատեց Աամբրեի վարդապետը. և մեծ շնորհ ունինք իրեն, որ զմեզ պարզերեսս հանեց առաջի ազգայնոց և օտարաց, որոնք Խրիմեանի դասին սեղեկութիւն ալ ունին, կոմիտասութիւն մ՚ալ. . . :

Աամբրեն Աուչէն յոյսը կարեց, Թէքիրտաղի պաշտպան համի ալ առաւ. և ասքը հոն գրաւ, առանց անկէ գուրս ելնելու. վասն զի Ազգային Սարջութիւնը 30000 հոգւոյ հաշուութիւնը այնպիսի անիծոտ և ինած հաշիւն միացնակ պիտի վատահի. ուզեի ազէկ ըլլար որ Աամբրեի նման ԽԱՉԱՏՈՒՐ և ԱՐԹՈՒՆ (ի յատիճատութիւն) հոլուի մը թողու. . . :

Աամբրեի վարդապետութեան նամակը, որ Աոխի 627 թուոյն մէջ հրատարակուած էր, ծայրի ծայր գայթակղեցուցիչ պարապաներ էր, և գրուածքին կ՚երևար, որ պատմուած ներսն մէջ չափազանցութիւն կայ. և ան ալ այնպիսի ձև մ՚ունէր, որմէ պարզամիտ մը դիւրաւ կը հետևցնէր թէ Աամբրեն Պոյնակ կրնայ հալածել զԹէքիրտաղ:

Ասոր նպատակը Թէքիրտաղի առաջնորդն արդարացնելու կամ ամբաստանելու ժամը քննած չէ: Այլ Աամբրեի վարդապետութեան պրոտեստանտական ոգւոյն և պժգալի նկարագրութեան տխմի կռտայ մեզի ալ որ ըսենք իրեն թէ «կեզծաւոր, հան նախ զգեստդ յանկե քուքմէ, և ապա հայելիդ հատնել ղչնչաղ սկան երեսդ քո»:

Աամբրեի վարդապետը խազալարար գնայ ի Թէքիրտաղ, և ինչ գեղեցիկ յանջուածքներով ի գլուխ հանէր իր պաշտօնը: Տրապիզոն, Խարբերդ, և ուրիշ անգլերի ուր որ երկպառակութիւն կայ, Թող Աամբրեն ուզեն, ան ասքը հոն կոխելուն պէս՝ խազալարութիւնը պիտի սիրէ, ժողովուրդ ըլլան. . . . . :

Աամբրեի վարդապետը պատշաճական կերպարանք մ՚ունենալուն, հարկ էր որ Կոստանդ ժողովոյն սաղերը ինչ որ հրատարակելու համար ուղղած էր Աոխի: Կը լսենք որ Կոստնակաան ժողովոյն դերը, և պատասխանալ առածներ է. ինչ հարկ կար ուրեմն Աոխին դիմել, յուշնել ուզեց որպէսզի թէ ինք ժողովականներ և վճռաբանութեան, յուշնել ուզեց որպէսզի թէ ինք գլխի սէր և կրնայ քանի անիծոտութիւններ ձգտաբանութեամբ հնարել և հիւսել: Պարզապետի մը՝ Էքսարխոսի մը դէմ անանկ անձուն պատճառ ղրկելով հրատարակութիւն մը ընելը երբ տեսուած է. ինչ անարդարան ուներ խառնական անձնականներով զարդարել: այն որ չեհոնեական նախանձոտ մը պիտի միայ Աամբրեի անուան.

Այն Աամբրեի վարդապետութեան՝ որ իր ազգասիրութեամբը և հայրենասիրութեամբը հանրածանոթ Խրիմեանի դէմ թէ ի Աուշ և թէ ի Պոլիս և թէ Պոլսէն ի Աուշ բառական հնարքներ գործածեց.

Այն Աամբրեի վարդապետութեան՝ որ Տիրանայ օգտակար երիտասարդներուն ատելի հռչակաւոր ձևերով գիտեր արշաւել Աշխ գաշտին մէջ, և չեմք գիտեր թէ երբ լուսաւորչեան և յաւետարանական միջոցներ կը խորհէր Աշխ լայնածաւալ վիճակին համար, երբ անոր առաջնորդական վսեմանորդն էր. . . .

Այն Աամբրեի վարդապետութեան, որուն ձիւնի էյեղը Ս. Կարապետի գերեզմանին համար բերուած սիւռոյն էր, և որ չէր խղձեր Աշխ վանուց ընծայ բերուած ապծամերժելիներէ ու ասկերչներէ բաժին հանել իւր ձեռքը իր բարեկամց և սիրելեաց.

Այն Աամբրեի վարդապետութեան՝ որ Աշխ նախ-

կին առաջնորդ Կարապետ Եպիսկոպոսին ազա-
չեց գնել տակ միաբան ի Ս. Կարապետ եր-
թալու. Կարապետ Եպիսկոպոսը կարծիք մէջ
ընդունեց զինքը, և մինչև անգամ իրեն փո-
խանորդ կարգեց վրան. Ամբրեն հասաւ ի
Ս. Կարապետ, ձեռք առաւ իշխանութիւնը,
բաժնեց իշխանները ու Եկեղեցին, և իշխեց
անոնց. այն օրէն սկսաւ Ամբրեանց կռուիլ
ցուլմիւնը կամ Կիպրոս-Իթ-ը կազմուիլ... և
ասոնք գործի գլուխ անցան, արկղատան, վճ-
րատուց, գրագիր եւն. սակայն Աիսաքանաւ
Թեան մէջ ուղղակի ձայներ բարձրա-
ցան, և խորհրդարանի մէջ բոլոր վարդապե-
տաց և իշխանաց ներկայութեանը Ամբրե
վարդապետը իրեն համաձայն չեզոք և իրմէ
պատուաւոր և հասակնառ վարդապետի մը
(որուն անունը տալ չենք ուզեր) մօրուքէն
բռնեց, և քանի մ'անգամ բռնցքի և աքացի
զարկաւ... : Վերջապէս Ամբրեն յաջողեցաւ
Կարապետ Եպիսկոպոսը ձգել առաջնորդու-
թենէ, շատ աշխատելէ ու յուզնելէ վերջը.
(Ասկէ մէջ նայն տաճկի հրատարակուած
գրութիւններէն ալ յայտնի է, որոնց ամէ-
նուն մէջ Թէքիրտաղին խրկած նամակին պէս
կար, և կը բացատր որ Ազգը շատ Թէ Ամբ-
րեկէն ուրիշ ոչ արժանաւոր կոչ Աշխ առաջ-
նորդ ըլլալու), բայց ինք առաջնորդ ըլլալու
յոյսէն վրնկեցաւ. և Խրիմեան եկաւ դիմացը:
Ամբրեն ուզեց նաև զԽրիմեան հալածել,
բայց այս անգամ խիստ եղաւ նմա ընդդէմ
խթանել աքացել. Ամբրեն շատ հնարքներ
գործածեց ի Պուրս և ի Կարին, և չյաջողե-
ցաւ. եկաւ Պոլիս, Խրիմեանի Թշնամի եղող
կուսակցութիւն մ'որոնեց ու չգտաւ. քանի
նեց լմնցաւ որ Խրիմեանը գոլով օրագրնեւ-
բուն հակառակորդները գտնուած է. գտաւ
զանոնք, ընթերց անոնց, քծնեցաւ, և ինչպէս
օրագրնեբուն նմանպէս Խրիմեանի համար ալ
կարիսաններ հնել ջանաց. կերդ Թղթակցու-
թիւններ երևան եկան, և Ամբրեն պատ-
նէշին հասկէն սկսաւ հարուածել Խրիմեանը.
Թէպէտ ատեպ կուգար սիրալիր աեսուքիւն
ընելու Խրիմեանի հետ, զայն ու զմեզ խա-
բել հնարելով. Պօլսոյ հին վէճերուն ժամա-
նակի մնացորդներէն օգուտ քաղել ուզեց,
կռվեցուց դիմեց, և ուրս քալ գնաց, ա-
նոնցմէ ձեռացաւ... բայց այս ամէն ջանից
մէջ ապարդիւն եղաւ. Խրիմեանը իր կարծած
վարդապետներէն չեղաւ. այնպէս նա կռուած
և ընկճած էր զԱմբրեն և անոր կուսակից-
ները, որոնք կը խլասեին Թէպէտ անոր ձե-
ռացը տակ, բայց չէին համարձակեր գլուխ
վերցնելու յաջողիլ:

Վերջապէս, այն Ամբրէ վարդապետին՝
որուն ձեռքը Թազաբեցան Ս. Յովհաննու
վանքին մէջ վախճանեալ Յովհաննէս Եպիսկո-
պոսը և անոր գործերն ու ՈՍԿՒՆԵՐԸ...:

Այն Ամբրէ վարդապետին՝ որ հիմա աշ
գործերով վարժարան կը բանայ Թէքիրտաղի
մէջ, մինչդեռ իր փոխանորդական պաշտօն
վարած օրովը Աշխ և գիւղերուն մէջ այդ
ձայնն անգամ չէր լսուեր. իր օրովը Աշխ Ս.
Կարապետի աշակերտները ձեռուընին մէյմէկ
պոռ առած ուխտաւորաց սենեակներէն մա-
սամբ կը ժողվէին...

Անենք համառօտիւ կ'ուզենք անցնիլ այս
կէտերուն վրայ, և կը Թողունք ուրիշ շատ
տեղեկութիւնները, որոնք Աշխեցոյ ամէնուն
ալ յայտնի են, և մեզի ալ արդէն հաղորդ-
ուած Թէ ի Կարինէն և Թէ տեղւոյն Աշխեցիներէն: Խրիմեանի Թեղադրութիւն ե-
կայ մեր գլուխներուն մէջ. մենք ազէկ գիտենք
Թէ Ամբրեն ինչ դարանակեր լարած է Խրիմ
եանի դէմ, որոնք դարձեալ բուռ Թեամբ
ի'անցնինք. և այս համառօտ տեղեկութիւնն
ալ անոր համար տուինք, որ Ամբրէ վար-
դապետին առաքինական յատկութիւնները ու
ղէկ ճանչցուին, որոնք իր նամակին մէջ ալ
յայտնի կը փայլէին: Ամբրէին բուռական
նամակները գիտենք ի Պուրս խրկուած ի խոս-
խոյս իր կուսակցաց՝ Խրիմեանը վրնկելու վրայ
եռեռապրելով. այս նամակներէն մէկ քանին
որս ինկած է, գիտենք. ուրիշ ըրածներն ալ
գիտենք, բայց լուռ կեցեր ենք. հիմա տես-
պէս ղեկ այսչափ խօսիլ, և գրել. ուրիշ ան-
գամ եւս տեսիլքները ըլլայ, ան տաճկ ալ խօսե-
լիքներ և գրելիքներ ունինք: Այսչ աեղի
կ'ըլլայ որ գործի գայ. ղն վիճակագրու-
թիւնը վինքը կը կործանէ, և վերջապէս օր մը
շատ պիսի ղջնայնէ:

Գ. Խրատիկ.

Նոր-գիւղի ազգասիրէ մանկանց կրթութեան համար Վարդանեան վարժարանը, որ նոյն գիւղին Եկեղեցւոյ իրա-
ւունքովը մինչև յայդ կը մնայակարտուէր, այժմ Եկեղեցւոյն
իրաւունքը հարիւր ֆր. պահոյքը բաւելուն համար, գոյացա
գոցելու սխտոր կարգադրութիւնը տեսնուած էր, որով բոլոր
Թաղն մը, և Ազգին մեկ մասին մանկտին ժամանակիս պահան-
ջած անհրաժեշտ գաստիարակութենէն զրկուելով, ազիսա-
Թեան և Թշնամութեան մէջ պիտի ընկղմէին, երբ սբան
եմ Ձեզ ծանուցանելու ի բերկրութիւն սիրտներնիս որ նոյն
գիւղին բնակիչները ի գումի շարժելով ազգասիրաբար առժա-
մանակեայ կերպով ընկերութիւն մը կազմեցին, գոյացիս պիտոյ
եղած հոգն ու ծախքը կրելու համար. բայց որովհետև զորա-
ւոր հիման վրայ չեղած չենք մը շուտ կը գլորի. ուստի գոյա-
ցիս տեւողութիւնը ուրիշ հաստատուն ըլլալու համար, ընկե-
րութիւնս որոշեց տոմսակրութիւն մը բանալ և վաքրիկ գու-
մար մը ժողվել, որուն անխոտոր եկամուտովը գոյացս խնդրի

Հոգաբարձութեամբ մատակարարել։ Արդ կը հրաւիրեմք Ձեր պատուական լրագրին միջոցաւ բոլոր հայրենակեր Ազգայինք որ իրենց տպագրական առնուռնեղութեամբը բարեհաճին այսպիսի գործելի ձեռնարկութեան մը մասնակից լինել, որուն յառաջդէմ իմ շնորհակալութիւնս յայտնելով մնամ եմ.

1864 փետր՝ 19 — Գահիրէ Ընդհրատիպոս
Ի տէր—Գիւղ. — ՍՏԵՓԱՆ Մ. ԳՕՄՊՕՐԵԱՆՑ

Պ. Ց. ՓԱՆՈՍԵԱՆ Ի ՄԻՒՔԵԱՓԱԹ

Պ. Փանոսեան մեր բարեկամը նոր ուտարակ մ՚ալ հրատարակեց, որուն բովանդակ պարտականութիւնն է ըսել ու պնդել թէ, ինք բնաւ ըսած չէ թէ պահակը Եկեղեցւոյ խորհուրդ չէ, և թէ Գևր. Ներսէս Եպիսկոպոսը սխալ հասկցած է իր ըսածները։

Իրաւ է թէ Պ. Փանոսեան ատանկ բան չէ, բայց իր գրածքը Ներսէս Եպիսկոպոսին ըսածին անհամապատասխան է։

Ասոր վրայ երկու կրօնական ըլլալուն, չենք ուզեր աւելի խորը մտնել, և չենք ալ հաւատար որ Պ. Փանոսեան գիտութեամբ կամ դիտմամբ այս անհամապատասխանութիւնն ըսած ըլլայ։ Չենք հաւատար ըսինք, պատճառ Պ. Փանոսեանին վրայ կրնանք վատ հաւատքով ըսել թէ ինք ատանկ կրօնական խնդիրներու մասին ղպրոց և յարգական ընթացք մը բռնած էր միտքը ցարդ, և այս անգամի հրատարակութիւնն ալ, այսինքն Ինքնահաճը Միաբանին ալ ինքզինքի թելադրուած չէ գրած, վասնզի չենք հաւատար որ միտքը այդչափ արդի վիճակին մէջ ուրիշ գիրքերու վրայ հաւատարիմութիւնն ալ այսչափ վատնած ըլլայ։ Պ. Փանոսեան համաձայն ըլլայ թէ Պօլսեցւոյն էրէն ինչպէս դասերն եղած ըլլան բարեկարգութեան կարօտ, և թէ կրօնական խնդիրներն չեն կարելի ուրիշ ամէն ժամանակներու պէս արդի ոճով մը վարել, և թէ կրօնական խնդիրներն ալ աւելի փափկութիւն մ՚ընտացած են։

Բայց մենք Յովհաննէս Սարգիսեանի մէջ առաքինութիւն կը տեսնենք ընել։ Պ. Փանոսեան ինչ գիշերիկ կերպով կը բռնաբարի, և իր խօսքով ինք պատուիրել նեմատոյ կ՚ըլլայ։ Պ. Փանոսեան երբ մեկի դէմ ապտակի օրինաց մասին կը վիճէր, կ՚ուտրկեր թէ ապտակութիւնը քաղաքական բան մ՚է։ և ըսելուան մեր ապրը Քաղաքական ապտ մը չէ, ուրեմն ինչպէս կրնայ ապտակութեան օրէնք գտնել։ Ըսել է որ մենք ապտակութիւնը քաղաքական վիճակին կ՚ուզենք քիչ մը խանգարել կրօնական վիճակի. իսկ Պ. Փանոսեան հիմա Ս. Ընծայութիւնը իր կրօնական վիճակէն մասամբ մը հանել կ՚ուզէ, և քաղաքական մասի մտնել։

Ի տարեկ քաղաքականապէս Օսմանեան Տէրութեան կը վերաբերինք, և պահեստ ամենայնութեան ալ մասամբ մը քաղաքականի կերպարանք պիտի ունենար, ուրիշ անկէ եաքը կրօնականապէս պատասխան ու չի պատասխան մեկը ըսած Օսմանեան օրինաց ալ քաղաքականապէս պիտի ամենայնիսի։ Պ. Փանոսեան այս մեծամեծ գժուարութիւնն կը տեսնէր, պատրաստի օրէնքի մը հաստատութեան մասին՝ Ազգին քիչ կամ շատ իրաւունքներ ունենալուն կամ ձեռք ձգելուն հետաքրքրութեանը մէջ, արդեօք ամենայնական խնդրոյն մէջ ինչ գժուարութիւն կամ անհարթութիւն կրնայ եղեմատիլ։ Երբ միտքը բերէ որ Տէրութեան մէջ ալ ամենայնութիւնը կրօնական կերպարանք ունի։

Սակայն Պ. Փանոսեանի առաքինութեան մէջ Տէրութեան խօսք չի կար։ Ան կ՚ըսէր թէ ազգին ինչ ոգիով ներկայացան Թագաւորական խորհրդ՚ին։ Երկու դատաւորը վիրաւորուեցան, ու դատաստանին ալ բաղձանքին յայտնեցին, այսինքն մանչ բան թէ եա այս աղջիկը ինձի կին պիտի առնեմ։ ազգին ալ նայնպէս։ և գաշնագրութիւն մը գրուի, ու ատոր գրուի թէ ամենայնացուներուն և թէ վիրաւորին, Թագաւորական խորհրդին ալ վիրաւոր մը տրուի, ասոնց նայն վիրաւորը և գաշնագիրը առնելով Պատրիարքարան երթան, (հարկաւ աղջիկն ու մանչ ի միասին պիտի երթան։ . . .) Պատրիարքարանի մէջ նայնիրը պատճառաբանելէն եաքը վաւերացնեն, ու ամենայնութեան հրամանը տասնան։

Իակ մը պիտի պատահէ գաշնագրութիւն ալ բոլոր կամ մէկը եթէ Ցաւհաննան եկեղեցին և կամ Մահմետական կրօնն ընդունելով, երթայ իբրև Ցոյն կամ իբրև Մահմետական ամուսնանայ, ալ պիտի դէմ կենայ, ալ պիտի արգելը, գաշնագրութիւն մը կընայ բաւել, այնպիսի գաշնագրութիւն մը, զոր (գաշնագրութեամբ ամուսնութեան ձև ը) նախ կառավարութիւնն ինքը պէտք է ընդունի, յետոյ ամէն հպատակ ազգերը Ցոյն, Հռոմէական, Բողոքական, Հրեայ, պատկառի Հայոն ըրած գաշնագրութիւնն ալ վաւերացնեմայ։ Ասա այսպիսի ամենագժուարին, և կրնամ ըսել թէ բնաւ ըլլալու հնարութիւն չունեցող բարեկարգութիւն մը կ՚առաջարկէ Պ. Փանոսեան մեր ազգին։ մեր Ազգային վարչութեան . . . . . ։ Ուշա. . . որպէսզի ամուսնոյ հնամաս եղած կրօնափոխութիւնը ալ գործի . . . կամ այս պատճառաւ զանկ ղրկուող ծնողաց թիւը պակսի . . . միւսկողմանէ ալ ապրուստի ցանկութիւն մը կայ, որ մարդին 40—50 հազար Հայ ղրուշներ կը թափէ . . . . Ասա ասանկ խիստ ուշիմ խնդիր մը Պ. Փանոսեան խիստ գվարոր բարեկարգութիւններէն մեկը համարելը է, և անոնց ալ առաջինը. այլապէ կը պամպանանք նէ, նաչնամ ալ կը ցաւինք. ըսուրսամ Պ. Փանոսեան ազէկ գիտնալով Ազգին կարեւոր բարեկարգութիւնները, կամ ուրիշ ունեցած պէտքերը, թողեր է զանոնք, և անօգուտ խնդրով մը քամմասխլել ալ տեղն տուած է։

Ուրիշ կէտ մ՚ալ կայ, որուն վրայ լռութեամբ անցնիլ չենք ուզեր. Պ. Փանոսեան իր գրածներուն մասին ինքզինքը արդարացնելու միայն պարտաւոր էր. Ինչ հարկ կար այնպիսի գրութեան ձև մը բանեցնելու, որուն ներքեւէն կ՚երեւ ալ յայտնի անձնական կիրք կամ թշնամանք կամ նախանձոտութիւնը. ըսել կ՚ուզենք Ինչ հարկ կար Ամասիոյ Ճեմարանապետութիւնը և տղոյն մը գանակոծիլը յիշել. միտքդ ամանց հետ իր կրնան խնդիրները բնաւ յարաբերութիւն մը չեն ցուցներ։ Ինչ հարկ կար այս ատակ ձևերը դործածելու. մանաւանդ անանձնական խնդիրներու մէջ և անանձնական անձի մը դէմ, որ խիստ մեղմ և խնդիրը խիստ պարզ վիճակի մէջ ցուցնելու բնիկ մը բռնած էր իր գրութեանը մէջ, աւելի համոզական, այլ պահառական քան թէ թշնամական. և այդպէս այս մասին Պ. Փանոսեան արդարացի հաստատեցաւ (Միւքեաֆաթ) բնած է անոր, որուն գրութեանը պատասխանելու համար անանձնական համ անոր հետ և անոր անձին հետ բնաւ բան չունէր. այլ նոյն գրութիւնը հրատարակել առաջ իշխանութեանը հետ պիտի խօսէր։

ՅՈՒԼԻԱՆՆԷ. — ԳՕՄԱԼԱ. — ՊՕՂՈՍ ԵՒ ՎԼՐԻՒՆԻԱ

Մեծայարգ Հէքիմեան Պրապիան ազան արդէն իր ընտիր քերթուածներովը և տարէթուիը Ազգին ծանօթ է. մեր սիրելի երիտասարդ թարգմանիչներն ալ մեկ աւարի մէջ այս անգամ կը հրատարակէ, որուն առաջինը Յուլիանէ գիւղերգական պատերգութիւնն է. երկրորդը Գօմալա անգլիական լեզուէ թարգմանութիւն մ՚է, և երրորդը Պօղոս և Վիրգինիա անգլ. առաքի Բեռնարդէն Սէնթ Փիէռի Ազնիւ Հեղինակութեան մէջ ներկայացած է։

Կը ձգտանք Հայ գրասիրաց քով։

ԿՕԼՏՄԱՄԻԹ

ՎԵՐՔ ՓԻԼՏԻ ԵՐԻՑԸ

Մեծ պատերազմական լրագրին խմբագիրը մեծ պատրաստութեամբ կարգադրած է որ Կոլմամիթ ամսագրին հետ միանգամայն ամէն շաբաթ մէկ անգամ ալ Փիլտի երիցը հրատարակուի։ Այս ամսագրին առաջին թիւը մեզի հասած է, և մեծ ախորժակով կարդացինք։ Ասոր մէջ կը գտնուին Ֆրանսիոյ Ֆրանսիս Ա. թագաւորին ժամանակ եղած պատերազմներուն պատմութիւնը,